

הרב אריה מנדלקורן

הלכות חציצה בחלקי גוף האדם: שערות שמקפידים לגוזזן ודין הציפורניים

ראשי פרקים

- א. לכלוך בציפורניים
- ב. ציפורן שנידלדלה
- ג. שיטת המרדכי בציפורן מחוברת
- ד. שיטת הראב"ן בציפורן מחוברת
- ה. הבנת שיטת הרמ"א
- ו. סיכום הפסיקה

א. לכלוך בציפורניים

במאמר זה נדון בדין 'כל העומד ליחתך כחתוך דמיי', ונברר את מחלוקת גדולי ישראל ביחס לציפורניים וביחס לשערות העומדות ליקצץ אם נחשבים כקצוצים והווי חציצה, או לא. אמנם במקורות המשנה יש התייחסות רק לכלוך על הציפורניים כגורם חציצה, ולא לעצם הציפורניים, ואדרבה, מבואר שציפורן המדולדלת איננה חוצצת (מקוואות ט, א-ד):

אלו חוצצין באדם: ... ובצק שתחת הציפורן...

אלו שאין חוצצין: ... וצואה שתחת הציפורן, וציפורן המדולדלת.

במשניות הנ"ל מצינו חילוק בין בצק שתחת הציפורן שחוצץ, לבין צואה שתחת הציפורן שאיננה חוצצת. דין זה מורחב בתוספתא (מקוואות ו, י):

צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר, והטיט, והבצק שתחת הציפורן - אפילו כנגד הבשר הרי אלו חוצצין. כתות של גדיל שאינו מקפיד עליה, והאבר, והבשר המדולדלין באדם - הרי אלו חוצצין [ויש גורסין אין חוצצין]. רבי יוחנן בן יוסף אמר: ציפורן שפירש רובה הרי זה אינה חוצצת.

בתוספתא הנ"ל מופיע חילוק בדין צואה בין כנגד הבשר שאינו חוצץ לבין שלא כנגד הבשר שחוצץ, ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ.

דעות מקילות

רבינו תם פסק כמשנה שצואה איננה חוצצת כלל, ונימק לפי שאינה מהודקת ולא חילק בין כנגד או לא כנגד הבשר, ונראה מדבריו שלא היתה לפניו גירסת התוספתא המובאת לעיל. (גם המרדכי כתב בשם התוספות חילוק בין צואה לחה ליבשה ולא חילק במיקום).

גם הרמב"ם (מקוואות ב, יד) פסק כמשנה ולא הביא את חילוק התוספתא:

ואלו שאין חוצצין באדם: ... וצואה שתחת הציפורן, וציפורן המדולדלת, וכשות הקטן והוא השיער הזק שעל בשרו, כל אלו אינן חוצצין.

יתכן שהרמב"ם פשוט דחה את התוספתא מכח המשנה, וכך כתב הבית יוסף בביאור הרמב"ם. שיטת המקילים הנ"ל הובאה בש"ך לנמק למה מקילים בנטילת ידיים לסעודה בענין צואה.

לעומת זאת, הרא"ש ורוב הראשונים והטור והשולחן ערוך פסקו כחילוק התוספתא, שצואה חוצצת שלא כנגד הבשר, ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ. זה לשון השולחן ערוך (יורה דעה קצח, יח):

צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר - חוצץ. כנגד הבשר - אינו חוצץ. ובצק שתחת הציפורן - אפילו כנגד הבשר חוצץ. ואיזהו שלא כנגד הבשר, זה שהציפורן עוזף על הבשר.

מנהג נטילת הציפורניים לפני הטבילה

נהגו ליטול הציפורניים לפני הטבילה בגלל החשש המצוי לצואה החוצצת ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו ושמה לא ינקו היטב וישאר מעט לכלוך. כך כתבו הרא"ש והרשב"א, וכך נפסק בטור ובשולחן ערוך (קצח, יח).

כתב בשבט הלוי שיש שלושה חלקים בציפורן: א. העודף על הבשר. ב. הלבן על הבשר. ג. האדום המחובר לבשר. לכתחילה צריכה ליטול עד האדום המחובר, אבל מתחת לאדום אין שום חשש, ששם בוודאי לא חוצץ שום דבר ואפילו בצק דהוי כבלוע. אך בדיעבד סגי בנטלה כל העודף על הבשר.

ב. ציפורן שנידלדלה

במשנה הנ"ל נאמר שציפורן המדולדלת איננה חוצצת, ואילו בתוספתא נאמר שאיבר ובשר המדולדלים חוצצים, ורבי יונתן בן יוסף אומר שציפורן שפירשה רובה הרי זו אינה חוצצת.

הרמב"ם (מקוואות ב,ב) הביא את דין התוספתא לעניין האבר והבשר:

האבר והבשר המדולדלים חוצצין.

אך מאידך לעניין הציפורן כתב הרמב"ם (מקוואות ב,יד):

ואלו שאין חוצצין באדם: קלקלי הראש ובית השחי ובית הסתרים שבאיש, ולפלוף שבעין, וגלד שהעלתה המכה, ולכלוכי צואה שעל בשרו, וצואה שתחת הציפורן, וציפורן המדולדלת, וכשות הקטן והוא השיער הדק שעל בשרו, כל אלו אינן חוצצין.

הרמב"ם שוב פסק בדין הציפורן כמשנה, ולא הביא את חילוק התוספתא בין רוב ומיעוט, למרות שהביא את דין התוספתא שאיבר ובשר המדולדלים חוצצים. הבית יוסף דן באריכות בהבנת פסק הרמב"ם בסיבת השמטת החילוק בדין הציפורן בין רובה למיעוטה, אם משום שהתוספתא היא דעת יחיד ולא להלכתא, או משום שיש לפרש שרבי יונתן בא לומר רבותא שאפילו פירשה רובה אינה חוצצת. דברי הבית יוסף יתבארו לקמן.

לעומת זאת, הרא"ש ורוב הראשונים, והטור והשולחן ערוך מביאים שוב את התוספתא להלכתא כמבארת את המשנה, שיש לחלק בציפורן המדולדלת בין רוב למיעוט. זה לשון השולחן ערוך (יורה דעה קצח):

כ. דוקא בצק שתחת הציפורן חוצץ, אבל הציפורן עצמה אינה חוצצת. ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר, אינה חוצצת.

כא. ציפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה, חוצצת; פירשה רובה, אינה חוצצת.

כב. אבר ובשר המדולדלים, חוצצים.

הבנת הבית יוסף בדין 'כל העומד ליחתך כחתוך דמי'

הבית יוסף שואל: למה איבר ובשר המדולדלין חוצצין, ולמה ציפורן שפירשה מיעוטה חוצצת בתוספתא, הרי מקום החיבור איננו חיצוני 'מאבראי', ולכאורה איננו כלול בדין "ורחץ את בשרו".

תשובתנו היא על פי היסוד 'כל העומד ליחתך כחתוך דמי'. מקור היסוד הוא מדין טבילת כלים שנאמר במשנה (מקוואות י,ה) בענין ידות הכלים שהם ארוכים ועתידיים לחתך למידתן:

כל ידות הכלים שהם ארוכין ועתידי לקוצץ - מטבילין עד מקום המידה.
רבי יהודה אומר: עד שיטביל את כולו.

תנא קמא סובר שמספיק להטביל את הכלי עד מקום המידה, ורבי יהודה (ויש גורסים חכמים) אומר שצריך להטביל את כולו. התנאים נחלקו בשאלה האם אומרים שיכל העומד ליחתך כחתוך דמי, ולכן מספיק עד המידה, או 'לאו כחתוך דמי' וצריך לטבול את כל הידית, ונפסק כתנא קמא דהוי כחתוך.

אלא שהקשה הר"ש על המשנה, דאם כן כחתוך דמי, אז יש לראות את מקום החתך כמקום שעתידי להתגלות ויש לו דין של בית הסתרים, ואם כן, מקום זה צריך להיות ראוי לביאת מים ואיננו כן. הר"ש מתרץ שבכלי אין דין בית הסתרים, ואילו תוספות בסוגיה העמידו בידית כעין שרשרת שבאמת המים יוכלו ליכנס שם.

הבית יוסף מציע שני מהלכים בדין 'כל העומד ליחתך כחתוך דמי' - מתי חוצץ ומתי לא, ולמה:

א. היסוד: בחלקי גוף מדולדלים יש חציצה אם מקפידים לתולשם, ואם לא - אז אין חציצה.

הבית יוסף מסביר לפי המשנה הנ"ל למה יש חציצה באיבר מדולדל לכל הדעות, דלגבי האדם כמו לגבי כלי חלק העומד ליקצץ כקצוץ דמי, ובאותו מקום שעומד להתגלות אחרי קציצת האיבר של האדם אכתי אינו ראוי לביאת מים, והוי חציצה, שהרי באדם וודאי יש דין חציצה בבית הסתרים לכולי עלמא, וחשיב מקפיד לתלוש האיבר.

במה שונה ציפורן? הבית יוסף מנמק את שיטת הרמב"ם, שזה משום שאין מקפידים על הציפורן לתלוש אותה, ואם כן הוי מיעוט שאינו מקפיד ואינו חוצץ, ואין הבדל בין פירש מיעוטו או רובו, שיסוד החילוק הוא רק בין מקפיד לאינו מקפיד.

אבל כעת קשה להבין את דעת הרא"ש וסיעתו המחלקים בין פירש מיעוט הציפורן לפירש רובה. הבית יוסף נדחק לפרש לדעתם שיש כאן סימן לקפידה האישית של הטובלת, דאם פירש הרוב ולא הורידה אותו למרות שזה קל, יש לומר שאינה מקפדת,

אבל אם פירש מיעוטה ולא הורידה, אז אין הוכחה מזה שלא הורידה, ויש לנו לספק אולי היא מקפידה אף שאין דרך הנשים להקפיד.

ב. היסוד: לעולם חלקי גוף מדולדלים אינם חוצצים כשלעצמם, אלא אם כן יש עליהם לכלוך.

המהלך הראשון הוא דחוק בעיני הבית יוסף, ולכן הוא בוחר בהבנה חדשה, שהסוגיה כולה עוסקת בכללך החוצץ הנמצא על הציפורן או על האיבר המדולדלים, אבל הציפורן עצמה או האיבר המדולדלים לעולם אינם חוצצים, אלא הלכלוך שעליהם לפעמים חוצץ ולפעמים לא.

לפי הטור - כל לכלוך שמקפידים עליו הנמצא על חלק גוף מדולדל - חוצץ, שהאבר נחשב מחובר לגוף, חוץ מציפורן שפירשה רובה, דאז היא אינה נחשבת חלק מן הגוף דהוי עומד ליקצץ וכקצוץ דמי.

צריך להוסיף לכאורה הסבר בפירש רוב הציפורן, שאין בעיה של בית הסתרים במקום שעומד ליקצץ כיון שאיננה מקפדת בפירש רובה על החלק שעומד ליקצץ, ולא על הלכלוך שעליו. אך במיעוטה יש חציצה כיון שעדיין נחשבת חלק מן הגוף ומקפידה על הלכלוך. כמו כן האיברים אף שמדולדלים - נחשבים חלק מן הגוף ואינם בכלל דין עומד ליקצץ כקצוץ דמי, ועל הלכלוך שעליהם מקפידה, וחוצץ.

אבל הציפורן עצמה שלא פירשה כלל והיא נקיה, והאיברים המדולדלים כשהם נקיים - לעולם אינם חוצצים לדעת הטור.

לדעת הרמב"ם - גם בפירשה מיעוטה הוי כקצוץ דמי ולא מקפידה על הלכלוך, אבל באיבר הדין תמיד שאיננו כקצוץ.

לפי מהלך זה הדין 'כל העומד ליקצץ כקצוץ דמיי מקבל משמעות הפוכה למהלך הקודם, ויוצר רק קולא, שהוא מהווה סיבה שאינה מקפידה.

הבית יוסף פתח וסיכם והדגיש שמהלך זה האחרון הוא הנכון בדעת הטור בסוגיה, אך לבסוף מביא שדעת המרדכי איננה כמהלך ב' אלא כמהלך א'. זה לשונו של המרדכי (שבועות שמי"ז):

רבי יונתן בן יוסף אומר: ציפורן שפירשה רובה אינה חוצצת. משמע דוקא רובה זרובה ככולה, אבל פירשה מיעוטה - חוצצת, כיון שעומדת לפרוש וכבר התחילה לפרוש. אבל ציפורן גדולה יותר מדי, אף על פי שעתידה לקוצצה - אינה חוצצת, כיון שלא פירשה כלל.

הרי שדן המרדכי על הציפורן עצמה מתי היא חוצצת ולא על הלכלוך שעל הציפורן. צריך לכאורה לבאר את המרדכי על דרך מהלך הבית יוסף הראשון, שהמפתח לכל הענין היא בשאלה אם מקפדת לתולשה או לא, שאם פירשה רובה דהוי ככולה אז איננה מקפידה דהוי כמסולקת לה, אבל מיעוטה מקפידה לתולשה וכל העומד ליחתך כחתוך דמי והוי דבר שמקפידה, ובינתיים לא מגיעים המים לבית הסתרים, וכן הדין באיבר - שמקפידה לתולשה ולכן חוצץ.

מהי פסיקת השולחן ערוך

השולחן ערוך (יורה דעה קצח) פתח בסעיף י"ח בחילוק בין צואה לבצק, ובין כנגד הברש לבין שלא כנגדו, והוסיף שנהגו ליטול הציפורניים. אחר כך בסעיף כ"א השולחן ערוך הביא את לשון הטור לחלק בין רוב למיעוט, ולא פירש דאיירי שיש לכלוך על הציפורן, ושוב הביא בסעיף כ"ב דין איברים מדולדלים ולא פירש.

באבני שוהם הביא כמה פוסקים שהבינו שלמעשה השלחן ערוך מחמיר בסעיף כ"א כמהלך הראשון, שבמקרה שהציפורן פירשה במיעוטה - היא עצמה בלי לכלוך חוצצת לפי שמקפיד, וכן האיברים המדולדלים - חוצצים בעצמם לפי שמקפיד, וזהו דעת רבי משה כלפון בספר באר שבע ודעת השולחן גבוה (ס"ק מ"ב).

אולם יש פוסקים שלמדו שהשולחן ערוך אמנם מביא לשון הטור, אבל שיש לפרשו על פי מסקנתו בבית יוסף שהדגיש שהוא הנכון. כן הוא דעת טהרת הבית, דהיינו שעצם הציפורן לעולם איננה חוצצת ויש לדון רק על לכלוך שעליו. בפירש רוב הציפורן - נידון כקצוץ ואין קפידה על הלכלוך, ובמיעוט - אינו נידון כקצוץ והוי מגופה ויש קפידה על הלכלוך.

באבני שוהם סיכם שכן עיקר לדעת מרן שעלתה לה טבילה כאשר אין לכלוך כמהלך השני. מכל מקום לדעתו לכתחילה כל עוד לא שימשה יש לחוש לדעות המחמירות שאם אין הדבר קשה תחזור למקווה ותטבול בלי ברכה אחרי שתקצץ הציפורן שפירשה מיעוטה (שאין עליה לכלוך).

הערה: דעת ה"יז הוא כמהלך השני לענין זה שאין איבר העומד ליחתך כחתוך דמי, ואולם בעיית החציצה לדעתו נובעת מצד זה שהסדק בציפורן בפירש מיעוטה אינה מניחה למים להיכנס לאיזור המחובר לגוף, וכן באיבר המדולדל לפי שמחזיק האיבר קרוב לגופו, מה שאין כן בפירש רובה של ציפורן שיש מקום למים להיכנס בסדק למקום הגוף המחובר.

ג. שיטת המרדכי בציפורן מחוברת

בעניין ציפורן מחוברת, כתב המרדכי (שבועות תשנא) בשם ראבי"ה:

דוקא בצק שתחת הציפורן חוצץ, אבל הציפורן עצמה אין חוצץ ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר איננה חוצצת, וטעמא - משום דהציפורן הוי מגוף האדם.

השולחן ערוך (יורה דעה קצח, כ) פסק את דברי המרדכי הללו:

דוקא בצק שתחת הציפורן חוצץ, אבל הציפורן עצמה אינה חוצצת. ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר, אינה חוצצת.

ניתן להבין את הפסק הזה בשתי דרכים:

דרך א' - הכל תלוי בהקפדה כמו שבנה הבית יוסף את כל המהלך הראשון, ועיקר חזרתו של הבית יוסף מן המהלך הראשון שלו - הוא רק משום שלעולם אינה מקפדת בדבר שמגופה כגון ציפורניים או איבר, ואולם בעקרון אם יש הקפדה עכשווית בשעת הטבילה לקצוץ תהיה חציצה בבית הסתרים.

דרך ב' - על פי האגרות משה: שינוי מהלך הבית יוסף, מסמן תפנית בתפיסת הבית יוסף, שגם במקפידה איננו אומרים בגוף האדם הטבעי כל העומד לקצוץ כקצוץ דמי, ולעולם לא תיווצר חציצה בבית הסתרים. זאת על פי דברי האגרות משה, המחלק בין דין ידות הכלים ששם כל העומד ליחתך כחתוך לפי שהוא עודף ומיותר, לבין שערות וציפורניים של האדם שנבראו כך על ידי הבורא, ולעולם אין לראות בהם דבר מיותר החוצץ.

נפקא מינא: לפי דרך א' יוצא שנשים המקפידות לחתוך את שערות הגוף בשעת הטבילה כדי שלא תתגננה על בעליהן, מכיון שמקפידות בשעת הטבילה, אם שכחו לחתוך - חוצץ כדין מיעוט המקפיד, וכך פסקו הרבה מגדולי פוסקי ספרד, כגון האדמת קודש ושדה הארץ וספר נהר מצרים, שבדיעבד חייבת לחזור ולטבול מדינא. כן דעת הגר"ש משאש בשו"ת תבואות שמש (יורה דעה נג), שאם מקפידה ליטול באותה שעה ממש הרי זה חוצץ.

אך לפי דרך ב' - גם בשער שמקפידה לחתוך עכשיו כדי שלא תתגננה על בעלה ושכחה לחתוך, מכל מקום כיון דהוי במצב טבעי, אין אומרים כקצוץ דמי, וכמו בציפורן

גדולה. כן הדעת חופת חתנים (ד,ג), וכן דעת טהרת הבית למעשה, ובפרט שהיום לא נהגו להקפיד בזה כלל לדעתו.

הסבר כיצד יש מקום לשתי הדרכים בדעת הבית יוסף במהלך השני דלעיל

נראה לעניות דעתי במבט ראשון, שדרך א' היא יותר עקבית בדעת הבית יוסף, שלא שינה לגמרי את תפיסתו במהלך ב' וממשיך לסבור שהכל תלוי בהקפדה. מה שהיה דחוק לו במהלך הראשון הוא רק הבנת דעת הטור ומחלוקתו עם הרמב"ם, שיותר נראה כמו הרמב"ם שאין כאן הקפדה ולא מובנת אם כן דעת הטור, ולכן נאלץ להעמיד בלכולך על האיבר.

לעומת זאת דרך ב' מבחינה שכל המהלך מיסודו הוא דחוק לראות את חלק מגוף האדם כחוצץ, אלא שלא היתה ברירה כי אם לומר כן כדי להבין למה איברים המידלדלים חוצצים, וכן ציפורן שפירשה מיעוטה לטור, אבל במהלך החדש אין צורך לידחק בכל זה ולעולם אין חציצה בגוף האדם, וכן הוא פשט לשון המרדכי בשם הראב"ה שהטעם משום "שהציפורן הוי מגוף האדם", ולא צריך להוסיף "ועל כן לא קפיד" כמו שצריך להוסיף למהלך הראשון.

סיכום: כאמור המרדכי כתב במפורש שאף ציפורן שהיא גדולה יותר מדי איננה חוצצת, ודייק את דינו מן התוספתא, שדוקא אם התחילה לפרוש ופירש רק מיעוטה חוצצת. כן כתב בספר התרומה שציפורן גדולה יותר מדי איננה חוצצת, והוכיח כן בעיקר מכוח הדין ששערות אף שעומדות ליקצץ אינן חוצצות. הבית יוסף הביאם להלכה, וכן הט"ז, ולעיל הבאנו שני הסברים בדעתם ונפקא מינא בין ההסברים.

ד. שיטת הראב"ן בציפורן מחוברת

לעומת כל זאת, הראב"ן (שכג, והובא בש"ך) כתב:

צריכה לחתוך ציפורני ידה ורגליה, זכיון דעתידה ליטלן - חייצי השתא.
וצריכה לחטט הטיט שבין צפרניה לבשר, דראוי לביאת מים בעינן.

יש כאן דעה חדשה בניגוד לספר התרומה והמרדכי, שמחדש שעצם הציפורן חוצצת אף בלא פירשה כלל, שכיון שעתיד לקוצצה הרי יש כאן חציצה בבית הסתרים.

קושיות על הראב"ן

לכאורה, דברי הראב"ן תמוהים ביותר, דהרי כבר דייק המרדכי מן התוספתא שכל זמן שלא פירש איננו חוצץ. אולי יש לבאר לראב"ן שהתוספתא אומרת שדוקא מדולדלת שפירש רובה ורובה ככולה איננה חוצצת, דהוי כמסולקת ואיננה מקפידה, אבל פירשה מיעוטה - מקפדת, והוא הדין לא פירשה כלל כיון שמקפדת להוריד חוצצת.

עוד צריך עיון בראב"ן שלא הביא כלל דין המשנה שציפורן המדולדלת אינה חוצצת.

בנוסף, יש להקשות מדין צואה שתחת הציפורן שחוצץ לפי התוספתא דוקא שלא כנגד הבשר, ואם כן איירי שלא נטלה ציפורניה ואין הן חוצצות אלא משום הצואה. אמנם יש לומר שהראב"ן למד כרבינו תם שלא גרס כן בתוספתא.

כמו כן, יש להקשות משערות שלא חשיבי חציצה אף שעומדות לקציצה, וכמו שהוכיח ספר התרומה, וכן הקשה בב"ח. אלא דיש לחלק, וכפי שנביא לקמן מהאגרות, ששערות רגילות לגדלן לנוי ואינן מיותרות, מה שאין כן ציפורניים.

נציג שתי הבנות אפשריות בדעת הראב"ן מתי יש חציצה מדינא

1. סובר שכל שגדולות הציפורניים ועומדות ליחתך - כקצוץ דמי, והוי חציצה בבית הסתרים, ואם כן הוא הדין לשערות הראש והגוף, שבמקום שעומדות ליקצץ הן מהוות חציצה, ואין חילוק בין שערות לציפורניים. (ועיין חתם סופר בענין כלות שגוזזות שערותיהן אחרי בעילת מצוה, שכותב שאינו חוצץ כיון שאינן מקפידות לגוזז בשעת טבילה אלא רק אחרי בעילת מצוה, ומתאים גם לבית יוסף במהלך הראשון שהכל תלוי בהקפדה בשעת טבילה).

2. זהו דין מיוחד דוקא בציפורניים (ואולי גם שערות שאר הגוף שאינן לנוי), שכיון שהן עתידות לנוול אותה ולהיות מיותרות - חשיבא חציצה אם גדולות ומקפידות לגוזזן. מה שאין כן בשיער הראש שהוא תמיד מוסיף יופי, שגם אם מקפידים חשיב כגופה. על פי האגרות משה זוהי הבנת הב"ח, שמחלק בין שערות הראש לציפורניים.

הראב"ן מביא את דין המשנה שצריכה לחטט טיט שתחת הציפורן, ומוכח שלפחות חלק הציפורן שכנגד הבשר איננו חוצץ כשלעצמו, וסגי בניקוי. לפי זה, כל מה שהזקיק ליטול, היינו רק את החלק הגדל מעבר לבשר בלבד.

סיכום: הראב"ן נחלק על ספר התרומה והמרדכי בשאלה אם מדינא במצב טבעי של חיבור גמור שיש בו ניוול יחול דין קפידה ליחשב חציצה על בית הסתרים משום יכל העומד ליחתך כחתוך דמי או לא, וזאת על פי שתי ההצעות הראשונות דלעיל.

ה. הבנת שיטת הרמ"א

הרמ"א מתייחס לדברי השולחן ערוך בסעיף כ':

דוקא בצק שתחת הציפורן תוצץ, אבל הציפורן עצמה אינה חוצצת, ואפילו אם היתה גדולה ועומדת ליחתך ופורחת ועוברת מכנגד הבשר - אינה חוצצת.

הגה: מיהו כל זה דוקא שאין צואה או בצק תחתיו בשעה שטבלה. ומאחר דכבר נהגו ליטול הצפרנים, אפילו אם ציפורן אחת נשאר בידה וטבלה, צריכה טבילה אחרת (הגהות שערי דורא), וכן נוהגין.

נציע שלוש הבנות בדעת הרמ"א:

1. בפשטות הבנת הרמ"א היא בהמשך למחבר שאין עצם הציפורן חוצצת, ועל פי דבריו בדרכי משה שמביא מהגהות שערי דורא דמכל מקום אם שכחה לחתוך ציפורן, אף שנקי, **טוב להחמיר** ולטבול מחשש לכלוך כלשהו, וכן מבין הט"ז.

2. הבי"ח והש"ך רואים את הרמ"א בא מצד הראב"ן, שהמנהג הוא משום שחוששין לראב"ן שעצם הציפורן חוצצת כשהיא גדולה, ולכן הדגיש **שצריכה** טבילה אחרת ולא סתם **טוב להחמיר**. הבי"ח כתב שזהו יסוד המנהג של הנשים ליטול צפורניהן מדין ציפורן גדולה יותר מדי, ולא משום חשש לכלוך, וכך יש לבאר את דברי הרמ"א, שמאחר שנהגו הנשים ליטול צפרניהן, אם כן מוכח שנהגו על פי שיטת הראב"ן שעצם הציפורן חוצצת כשהיא גדולה יותר מדי, ולכן מחשש זה צריכה וחייבת לטבול שנית.

3. הרבה אחרונים ובתוכם שבט הלוי: מאחר שנהגו ליטול מחשש לכלוך, אז נוצר מצב חדש של מקפידה על עצם הציפורן בשעת טבילה, והוי מיעוט המקפיד שחוצץ, ועל פי המהלך הראשון דלעיל בבית יוסף שגם במחובר לגוף אם מקפידה בשעת טבילה הוי חציצה גמורה. (וראיתי בשבט הלוי שמבאר כן גם בראב"ן, ולעניות דעתי אין זה נראה כלל במשמעות לשון הראב"ן, ודו"ק.)

אך לעניות דעתי אינו נראה לומר כאפשרות האחרונה שמנהג יוצר הקפדה וחציצה מדינא, דאם כן אם נהגו להוריד כל דבר, ואף דבר שהוא מיעוט שאיננו מקפיד, וכפי שכתב הרמ"א בסעיף אי' - אז יצא שזה הופך להיות מיעוט המקפיד וחוצץ מדינא, וזה אינו. אף אם נאמר שזוהי חומרא שלא מדינא וכמו שכתב הש"ך שיש בנידה כאלו דברים, מכל מקום יקשה דהיה עלינו להחמיר גם במיעוט שאינו מקפיד, ולפי ההגיון הזה להצריכה טבילה חוזרת אף בשיצאה אם אפשר, וזה בוודאי אינו. אלא שהקפדה נקבעת על ידי הקפדות טבעיות מטעמי נקיון ונוי דווקא (ועיין במה שכתב הפתחי תשובה בשם החתם סופר בעניין טבעת ברחמה).

עיקר ההסבר ברמ"א לעניות דעתי הוא, דמכיון שאי אפשר לתת לכל אחת תורתה בידה מתי נחשבת גדולה יותר מדי, כתב הראב"ן שיש ליטול תמיד את הציפורניים מה

שעודף על הבשר כיון שעתידה לקוצצן. והסבר זה הוא הסבר האגרות משה בב"ח, ולעניות דעתי ניתן וחובה להכניסו בראב"ן.

ו. סיכום הפסיקה

המתבר סתם דבריו בענין לכלוך על הציפורן כשיטת הטור לפי הבנתו, והביא שלכן נוהגות לכתחילה ליטול ציפורניים מחשש לכלוך שאינן יכולות להבחין בין כנגד לבין מעבר לבשר. לכן בדיעבד כל שהציפורן נקיה איננה חוזרת לטבול (וכתבו שהאחרונים שהוא בכגון שכבר הלכה לביתה). המחבר הדגיש שעצם הציפורן, אפילו פורחת וגדילה מאוד מעבר לבשר - אינה חוצצת, כמרדכי וספר התרומה.

לפי זה הבאנו את מחלוקת הפוסקים מה הדין במקפידה בשעת טבילה להוריד שיער שלא תתגנה על בעלה ושכחה להוריד - אם חוצץ משום שמקפידה, או לא חוצץ מכיון שהוי מגופה.

בדרכי משה מביא מהגהות שערי דורא דמכל מקום אם שכחה לחתוך ציפורן אף שנקי - **טוב להחמיר** ולטבול מחשש לכלוך כלשהי. אמנם הרמ"א כתב **שצריכה** לחזור ולטבול, ונחלקו האחרונים בהסבר דבריו:

הט"ז והמהר"ם הבינו שזה רק אם לא שימשה עם בעלה, אבל אחר כך אינה חוזרת שלא להוציא לעז על בעילתה, והמהר"ם הוסיף אף בלנתה ולא שימשה משום דמכוער הדבר, דכל זה רק חומרה מחשש לכלוך. הט"ז אף הקל בדיעבד בהיה ספק נקי, לשיטתו דהוי ספק דרבנן שמקילים אף דאיתחזק איסורא (והש"ך ועוד חולקים שלא מקילים באיתחזק איסורא).

לעומת זאת, **הש"ך** כתב בביאור דברי הרמ"א - שעצם הציפורן חוצצת, ולכן כתב **שצריכה** לחזור ולטבול (ולא כהגהות שערי דורא שכתב רק דטוב להחמיר מחשש לכלוך), והביא הש"ך גם את הראב"ן. לכן הש"ך פסק שחייבת לחזור ולטבול אף אם שימשה אם אפשר לה, אבל אם אי אפשר סומכת על רוב הפוסקים. יש שביארו בדברי הש"ך שהמנהג לקצוץ יצר דין שכקצוץ דמי וכן יצר דין הקפדה מיד בשעת טבילה, ולכן חוצץ. אך בפשטות, הש"ך מבין שהרמ"א חושש לציפורן גדולה שהיא חוצצת לשיטת הראב"ן.

בדיעבד, אף אם שימשה חוזרת אלא אם כן אי אפשר, דאז סמכינן על רוב רובם של הפוסקים שאין הציפורן חוצצת בעצמותה אפילו גדולה מדי. כן כתב הסדרי טהרה, שהראב"ן הוא דעת יחיד, והסכימו עמו האחרונים.

מתוך מחלוקת הש"ך והט"ז כאן אם חוששין לחציצה בעצם הציפורן, נובעת עוד מחלוקת ביניהם: מה תעשה בשבת אם שכחה ליטול. לט"ז סגי בניקוי וניקור היטב מלכלוך ולא צריכה להתיר שבות משום עצם הציפורן, ולש"ך חייבת דווקא ליטול צפרניה על ידי גויה, דהוי שבות דשבות במקום מצוה, דגזיזת ציפורניים הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה (דבמשכן גזזו צמר על מנת להשתמש בו ולא ליפוי העור), ועוד יש כאן אמירה לנכרי, ועוד נטילה ביד בשינוי, והוי שלושה שבותים במקום מצוה שלא גזרו.

עוד דנו בשאלה האם יש איסור מסייעת כאשר הגויה נוטלת ציפורניה והיא מטה אותם, שלט"ז יש, ולכן לא רק שאין צורך אלא אף אוסר ליטול על ידי גויה, ודעת הש"ך ורוב פוסקים שאין בכך איסור, דמסייע אין בו ממש חוץ מבדין מקיף וניקף ששם יש גזירת הכתוב. למעשה, אף שהעיקר להקל כש"ך, לא תושיט לגויה אצבעותיה אלא היא תמשכם בעצמה אליה.

עוד דנו לש"ך האם מותר על ידי גויה לגוזזם בכלי, דעדיין יש שני שבותים: א. שהמלאכה אינה צריכה לגופה, ו-ב. אמירה לנכרי, ובמקום מצוה לא גזרו. אבל כאן יש חשש על פי הריב"ש הסובר שכן היה במשכן גזיזה של שערות מן העור לצורך ייפוי העורות, וגזיזת ציפורניים לנוי חשיב מלאכה דאורייתא. ראיתי בביאור הלכה בהלכות שבת (שמ"א ד"ה וחי"ב), שדוחה שגם אם נניח שגזיזה לנוי חשיב צריכה לגופה, מכל מקום אם גוזזים רק להוריד חציצה ולא לנוי לכולי עלמא אין בזה דין צריכה לגופה.

למעשה צריכה לגוזז על ידי גויה ביד, ותשתדל לא לתת לגויה את ידיה, אלא הגויה תמשכם אליה. אמנם בעניין צפורני רגליה, החמודי דניאל כתב להקל יותר, שאיננה מקפדת בהם כלל ושלכן סגי בדיעבד לפחות בשבת בניקור וניקוי בשכחה ליטלם, וכן פסק בביאור הלכה שם.